

Mimořádná příloha ke 100. výročí založení České botanické společnosti – vychází souběžně s výročním číslem časopisu Preslia

Lubomír Hrouda

Síň slávy

Bývá zvykem při významném jubileu vzdát poctu těm, kteří se nejvíce zasloužili, jakkoli napříč celým stoletím je to úkol opravdu velmi nelehký. Shodli jsme se na tom, že do Pantheonu patří jen ti odešlí – snažili jsme se vybrat osoby, které formovaly Českou botanickou společnost, ale i nové obory, zakládaly botaniku na mimopražských univerzitách nebo napsaly stěžejní

díla, často mnohé dohromady. Ale botanika (stejně jako jiné obory) se dělá nejen pro odborníky, ale i pro širokou veřejnost a na syntéze z pera těch nejlepších se často podílí armáda bezejmenných. Proto je vzpomenu také alespoň několik amatérských floristů, z jejichž píle a poznatků žijí regiony dodnes. Terénní botanika propojující akademický výzkum i příspěvky ama-

térů má své zásadní „bible“ – určovací klíče, bez nichž by spojení s veřejností nefungovalo. Napsat klíč je ale mravenčí práce a ne každý odborník si na něj troufne – je třeba jim zde za to vzdát čest. Nadstavbou jsou pak kompendia – shodou okolností stojíme před dokončením dvou zásadních, Květeny ČR a Vegetace ČR, obou na evropské úrovni. A nelze nepřidat Atlas rozšíření cévnatých rostlin, popelku vznikající po desetiletí „na koleně“, a přesto ve vyšších svazcích zahrnuje téměř polovinu našich pohlavně se rozmnožujících druhů. A není náhodou, že jeden z příspěvků tohoto kulturního žijí je věnován floristickým kurzům – vlnkové lodi činnosti ČBS vychovávající stovky studentů. Dokud budou vzkvétat „floristáky“, bude vzkvétat i Společnost.

František Krahulec

Karel Domin (1882–1953)

Prof. Dr. Karel Domin byl jedním z nejvýznamnějších českých botaniků 20. stol. Při příležitosti 50. výročí jeho smrti přinesla Živa článek Pavla Kováře (Živa 2004, 1: III–IV), ale již v r. 1967 vyšla vzpomínka Ivana Klášterského k jeho nedožitým 85. narozeninám (1967, 5: 180). Tento příspěvek prolomil dlouhé mlčení o osobnosti, která téměř půl století formovala tvář české botaniky. Proč tomu tak bylo, že se o významném botanikovi nesmělo psát, a pokud se psalo, tak pouze negativně?

Karel Domin pocházel ze vzdělaného prostředí, jeho dědečkem z matčiny strany byl významný pedagog prof. Gustav Adolf Lindner. S kvalitním všeobecným vzděláním vstoupil na českou část Karlo-Ferdinandovy univerzity, kde studoval botaniku u prof. Josefa Velenovského. Jako jeden z mála členů své generace psal odborné články česky, německy, ale i anglicky. Jeho rozsáhlou publikační činnost dostatečně zmínil ve svém článku P. Kovář. Zde bych zdůraznil i tu aktivitu, která organizačně ovlivňovala dění nejen v botanické obci. V r. 1912 byl jedním ze zakládajících členů České botanické společnosti (ČBS) a ve věku 30 let se stal jejím místopředsedou. Už tato skutečnost o mnohém vypovídá. Ve 20. letech se svým přítelem Josefem Podpěrou zcela přepracovali s velkým počtem nově přidávaných druhů tehdy velmi populární Polívkův Klíč k určování rostlin pro území tehdejšího Československa včetně Slovenska a Podkarpatské Rusi. Za 2. světové války, po zavření českých vyso-

kých škol, Domin založil Ústřední komisi pro sběr léčivých rostlin, kde skryl velkou část pražských botaniků. Zde začal také připravovat velkou květenu Československa – rozpis množství staré literatury, který slouží botanikům dodnes jako zcela nepostradatelný materiál.

K. Domin byl významnou osobností Univerzity Karlovy. Ve školním roce 1922–23 působil jako děkan Přírodovědecké fakulty UK, v r. 1934–35 pak jako rektor celé UK. Právě jeho rektorský rok je jedním z kontroverzních období, na jehož základě se značně liší hodnocení této osobnosti historiky a botaniky. Prosazoval totiž naplnění staršího zákona, který přiřkl univerzitní insignie české Univerzitě Karlově. Ty v té době přitom byly stále historicky deponovány na Německé univerzitě v Praze. V dané době to působilo jako přilítí oleje do ohně již začínajících česko-německých vášní, celý spor se vyhroutil – v literatuře je toto období zmiňováno jako insigniáda a K. Domin je v této spojitosti líčen jako český fašista. Byl jím či ne? Rozhodně byl silně pravicový a k zárodkům uskupení českých fašistů měl v polovině 30. let blízko. Jakmile se ale fašisté více profilovali, svůj vztah k Vlajce jako reprezentance fašistického hnutí přerušil. Politicky velmi činný byl v době 1. republiky, v 30. letech se stal senátorem. To, že měl pravicové smýšlení, neskrýval. Ale byl zároveň i český vlastenec, který po podepsání Mnichovské dohody prezidentem E. Benešem zaslal vedení parlamentu kritický dopis,

v němž neváhal označit tento podpis za vlastizradu a popření role parlamentu (což byla skutečnost).

Karel Domin byl člověk nesmírně pracovitý a měl fenomenální paměť. Redigoval několik časopisů a do jednoho z nich, Vědy přírodní, přispíval množstvím článků týkajících se zejména nálezů z terénu. Šlo často o velmi krátké texty informující o novém nálezů a jeho zhodnocení v daném kontextu. Toto jeho psaní mu bývalo někdy vytýkáno jako rozmělnování, s čímž ale nemohu souhlasit. O řadě údajů bychom se bez daného článku nedozvěděli, nálež by ležel skryt někde v herbáři. Podle svědectví jeho žáků často napsal dva až tři takové články v noci mezi dvěma exkurzními dny. Z toho také vyvozují výše uvedený názor na paměťové schopnosti.

Jak jsem již uvedl, část nebotanické společnosti neměla Domina ráda již před válkou pro jeho názory. A jak tomu bylo v botanické komunitě? Poměrně brzy se mu podařilo odstavit z předsednictví ČBS Josefa Velenovského. Na Přírodovědecké fakultě si evidentně připravil rozdělení botanického ústavu fakulty na dva – jeden vedený J. Velenovským, druhý jím. Po pěti letech, při odchodu prof. Velenovského do penze, oba ústavy zase sloučil. Přestože mezi nimi nepanovaly dobré vztahy, obě strany zachovávaly navenek určité dekorum. To však později neplatilo o vztazích některých žáků ke Karlu Dominovi. Domin psal Velenovskému články k jeho životním výročím, Velenovský i jako důchodce měl svou pracovní v Botanicke ústavu. Ani ve svých vystoupeních Domina přímo nezmiňoval, pouze kritizoval nové poměry. Jak jsem uvedl výše, za války Domin přiřkl svou aktivitou řadu pražských univerzitních botaniků, v některých případech zaměstnal i jejich manželky, aby unikly nasazení v továrnách. Sám se domníval, že po válce nastoupí zase jako ředitel do

univerzitního Botanického ústavu. Ihned na konci Pražského povstání tento ústav převzal, ale tím jeho angažmá po 2. světové válce skončilo. Proti němu se postavilo několik jeho žáků, kteří využili možnost odstavit tak silnou osobnost k uvolnění cesty pro vlastní kariéru. Domin byl vláčen po soudech, nějakou dobu dokonce uvězněn. Za vinu mu dávali předválečnou činnost, články z té doby, které však tehdy nebyly trestné. Dalším obviněním měla být spolupráce s nacistickým režimem, z níž ostatní profitovali jako zaměstnanci výše zmíněného ústavu pro výzkum léčivých rostlin. Veškerá obvinění z kolaborace se posléze scvrkla na předání 23 map s rozšířením léčivých rostlin v Protektorátu jakožto výsledek práce celého ústavu!

Nakolik byly v pozadí další politické vlivy, např. dopis o Benešově vlastizradě, je možné jen spekulovat. Čtení archivních dokumentů je výpovědí jak o době, tak i o charakteru některých osobností. Neaktivněji proti Dominovi vystupoval Josef Dostál (o něm viz článek na str. LXX), který byl se svou manželkou u něj za války zaměstnán. Na druhé straně u Národního soudu svědčili ve prospěch Domina lidé, jako např. Miloš Deyl, dopisy na jeho pod-

poru poslal také mimo jiné pozdější profesor paleontologie František Němec a někteří venkovští floristé. Národní soud pak Karla Domina v r. 1947 všech obvinění zprostil. Je jasné, že kdyby se nějaké provinění prokázalo, určitě by je soud využil. Přestože byl soudem osvobozen, „kolegové“ mu znemožnili vrátit se na univerzitu. Byl penzionován, po únorovém převratu v r. 1948 i vyloučen z ČSBS. Paradoxem bylo, že spolu s ním museli odejít jak jeden ze svědků vypovídajících v jeho prospěch (Miroslav Pulchart), tak i Vladimír Krajina (viz článek na str. LXIX) – před válkou nejoblíbenější žák a vychovávaný nástupce, po válce však jedna z osobností stojících proti němu. Prof. Dominovi byla znemožněna i publikační činnost, což při jeho psavosti musel být jeden z největších trestů. Založil si časopis Hortus Sanitatis, ale J. Dostál v prvním ročníku Botanických listů publikoval nesmírně tvrdý útok proti novému periodiku (aniž Domina přímo zmínil) a vydávání bylo poté zastaveno. Domin zmizel na dlouhá leta, až v r. 1960 vydal Ján Futák Bibliografii k flóře ČSR, kde ho uvádí jako spoluautora. Byla to v té době jistě od J. Futáka odvaha. A později vyšel již citovaný článek I. Klášterského.

Skutečností je, že Karel Domin udělal pro českou botaniku nesmírně mnoho. Stačí vzít do ruky uvedenou bibliografii a podívat se, kolik toho napsal. Byl silnou a tvrdou osobností, rád řídil dění ve svém okolí. Avšak přes tuto vlastnost neprovedl nic, že by měl zůstat v zapomnění či dokonce v opovržení. Chování různých osob v poválečném období hodně prozradilo o jejich charakterech jak dobrých, tak špatných. Botanici se k němu hlásí už jen citováním jeho prací a rozpisu ke Květeně – „Dominovu materiálu“. Po r. 1990 uspořádala ČSBS, resp. ČBS dva půldenní semináře věnované jeho osobnosti.

Poslední roky života neměl K. Domin veselé. Nemoci, zneuznání a izolace. Ta především. Josef Holub a Jaroslav Moravec vzpomínali, jaké problémy měli jako studenti za prozrazenou návštěvu u Domina. Politický režim ho nadále šikanoval. Úřední výměry, jako bylo snížení důchodu na desetinu proto, že se měl před válkou dobře, není příjemné čtení.

Přesto Karel Domin udělal kus práce pro českou a slovenskou (ale i světovou) botaniku i Českou botanickou společnost, a proto je naší povinností si jeho osobnost na tomto místě připomenout.

Petr Bureš

Josef Podpěra (1878–1954)

Akademik Josef Podpěra se narodil 7. listopadu 1878 v Jílovém u Prahy v rodině berního úředníka. První botanické práce uveřejnil již na počátku svých univerzitních studií (1897–98), přičemž záhy tematicky pokryl spektrum oborů, jimž se pak během života věnoval: floristika, bryologie a fyto geografie. Také zájmové oblasti, k nimž se kromě českých zemí celoživotně obracel – Balkán a Rusko – se objevují už v jeho prvotinách. Kdo byli jeho učitelé, kteří ho možná takto nasměrovali? Při gymnaziálním studiu v Truhlářské ulici (dnes v Praze 1) a v Mladé Boleslavi to byli botanikové B. Bauše a H. Konvalinka, na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy pak L. Čelakovský, J. Velenovský, B. Němec, J. Vejdovský, J. N. Woldřich a K. Vrba, kteří patřili k elitě české přírodovědy. Z dochované korespondence je však zřejmé, že Podpěra i vlastním přičiněním od mládí navazoval kontakty s botaniky tehdejšího rakousko-uherského mocnářství a dalších evropských i mimo-evropských států. Doktorát z filozofie získal na základě bryologické dizertace r. 1903. Jako středoškolský učitel přírodopisu pak působil krátce na gymnáziích v Praze (na Královských Vinohradech) a v Novém Bydžově, ale už téhož roku opustil Čechy, aby si hledal trvalé místo na Moravě, jež se mu stala domovem po většinu života. Nejprve zakotvil na gymnáziu v Olomouci, odkud pak již jako středoškolský profesor přešel 1. září 1908 na II. českou státní reálku v Brně (dnešní gymnázium v Křenové ulici).

Brzy po příchodu na Moravu začal Podpěra pravidelně zveřejňovat přehledy nových a pozoruhodných nálezů moravských cévnatých rostlin a mechorostů, v čemž pak pokračoval i později v meziválečném období. Opíral se přitom o vlastní výzkumy i o nálezy mnoha moravských botaniků, kteří ho žádali o revize svých sběrů. Fakticky se tím stal organizátorem botanického výzkumu Moravy, pokračovatelem A. Obornyho, E. Formánka, V. Spitznera a C. Hanačka a jeho úloha ve výzkumu moravské flóry se podobá té, jakou měli na počátku 20. stol. v Čechách J. Rohlena, K. Domin či později J. Dostál. Organizační talent uplatnil též v regionálních vlastivědných a muzejních spolicích a přírodovědeckých klubech v Olomouci, Prostějově a Brně. Květenu Balkánu studoval v letech 1900, 1910 a 1913 veden zájmem vědeckým, ale zřejmě i myšlenkou všeslovenské vzájemnosti coby ideovým dědictvím obrozené éry. Ve fyto geografii, např. v monografii Vývoj a zeměpisné rozšíření květeny v zemích českých ve srovnání s poměry evropskými (1906), vycházel z klasických prací A. Kerner, F. A. Paxe nebo A. Englera, synteticky je však propojoval s nastupujícími poznatky paleobotaniky, ekologie a rostlinné sociologie. Nepochybně se ale inspiroval i pracemi K. Domina o Brdech, Českém středohoří a Krušných horách. Podpěrova Květena Hané (1911) byla originálním pokusem spojit klasický přehled regionální flóry s velmi detailním

obecným úvodem o přírodních poměrech a formačně tříděným přehledem cévnatých rostlin, pojednaných však též v kontextu regionálně fyto geografickém a florogenetickém. O Podpěrově nesmírném rozhledu svědčí i to, že dílo doplnil regionálními přehledy skupin bezcévných rostlin.

Jako poručík rakouské armády rukoval Josef Podpěra již v létě 1914 na východní frontu. Do ruského zajetí upadl poté, co se 22. března 1915 po bezmála pětiměsíčním obléhání vzdala vyčerpaná 110tisícová rakouská posádka pevnosti v Přemyšlu (v Haliči, dnes v Polsku). O vědeckých kvalitách zajatce Podpěry se v Rusku vědělo, takže byl přičiněním petrohradské botanické zahrady přidělen na práci v botanickém oddělení muzea v městě Ufa na jižním Uralu, kde zpracovával rozsáhlé herbáře a vedl četné exkurze do okolí. Během pětiletého pobytu zde získal hluboké znalosti ruské botanické literatury, které pak v poválečných letech zúročil v rozsáhlém (má 1 000 stran), bohužel však nikdy nevydaném přehledu rostlinstva evropské části Ruska. V červenci 1918, kdy zbývalo už jen několik dní do jeho transportu zpět do Rakouska, dorazily do Ufy jednotky Československých legií. Podpěra se rozhodl do legií vstoupit a pokračovat ve své ruské anabázi, aby jako řadový „dobrovolc“ pomáhal při organizaci epidemio logického, bakteriologického a výzkumného ústavu, jenž byl součástí legií našeho vojska na Rusi. Když byl v prosinci 1918 vyslán z Čeljabinska na Tomskou univerzitu pro bakteriální kultury a laboratorní morčata, byla díky jeho ufi mským kontaktům tato mise nečekaně úspěšná, ale navíc se při ní setkal s botanikem a ředitelem nově zřízeného Ústavu pro výzkum Sibíře V. V. Sapožnikovem, který mu v červnu 1919 nabídl v rámci tohoto ústavu pracovní místo. K této „stáží“ byl Podpěra na pět měsíců z legií uvolněn. Zpět se vrátil v prosinci